

A. ENGSTRÖM OCH A. ERIKSSON

HJÄLPREDA
VID
KOLNING

STOCKHOLM
A. V. CARLSONS BOKFÖRLAGS-AKTIEBOLAG.

Pris häft. 1: 50, kloth. 2: 50

Herr Nils Eiksson

Överbyn Järbo

Funnen i Petters (oppi) fäbon

i Lenåsen

Herr Nils Eiksson
Överbyn Järbo

Funnen i Petters (oppi) fäbon
i Lenåsen

HJÄLPREDA

VID

KOLNING

UTARBETAD AV

A. ENGSTRÖM OCH A. ERIKSSON

STOCKHOLM
A. V. CARLSONS BOKFÖRLAGS-AKTIEBOLAG.

FÖRORD.

Mången skogsägare har nog ofta önskat, att han kunde kola. Priset på denna skogens produkt har ju under de senare åren så stigit, att detta arbete med skäl kan anses såsom ett av de mest lönande. Undertecknad har ofta rådfrågats av såväl nybörjare som äldre kolare, vilka velat inhämta nya idéer. Därigenom har tanken uppstått att nedskriva de erfarenheter och rön, som gjorts under gångna år. Systemålet med denna bok är att giva en så pass tydlig förklaring, att även den mest oerfarne med ledning av den samma skall kunna kola sin mila. Detta utesluter ju ej, att även äldre kolare här kunna erhålla en eller annan ny idé.

Milor sammanföres i två huvudgrupper, nämligen liggmilor och resmilor eller »rätmilor», som de vanligen kallas. De förstnämnda användas numera icke, varföre med milor här endast förstås de senare. Sålunda kommer att behandlas: kolveden, botten, milans inresning, stybbning, olika sätts tändning, milans skötsel under kolningstiden, rivning och vaktning av kol eller s. k. »kolaktning».

Författarne.

Kolveden.

På våren¹ eller försommaren börjas det förberedande arbetet till kolning. Man bör nämligen redan då hugga veden så att den hinner torka². På varje träd göres ett par barkränder (på grövre ved tre till fyra sådana). Då man använder lövved kan man även förfara på följande sätt: Träden fällas på försommaren. Dessa få nu ligga okvistade. Bladverket drager nämligen saven ur stammen och veden torkar. Detta kan under gynnsamma förhållanden ske på fem à sex veckor. (Omöjligt är ej heller att förfara på samma sätt med barrträd, fastän då erfordras något längre tid). Det är givet att man i en mila även kan använda själv-torra träd, ja t. o. m. gammalt timmer. Man bör ju helst använda torr ved. Denna lämnar betydligt bättre resultat både i mängd

¹ Vinterhuggen ved bör icke förekomma i en mila.

² Rå ved lägges helst i s. k. »klipp», emedan den då förr torkar.

och kvalitet. Dessutom kolar milan fortare, vilket ju är önskvärt för kolaren. Då man använder alltför rå ved måste man, som man säger, »rymma» milan, det vill säga upptaga draghål för att draga eller leda elden. Därigenom bliva dock kolen lösare och av sämre kvalitet. Det har konstaterats att en mila av torr ved färdigkolats på fem å sex, ja ända till sju dygn kortare tid än en lika stor mila av rå ved.

Längden å kolveden kan variera. Dock bör man alltid ha lika lång ved i en och samma mila. Rätt ofta inträffar, då man avkapat trädet i passande längder, att den sista delen något överskjuter den bestämda kolvedslängden. Om detta utgör från 2 till 6 fot bör man helst ej avkapa detta på stället, utan låta det följa som det är till kolbotten. Då nu sådana träd inrests i milan avhugges det överskjutande och användes till att tätade hål som alltid uppstå vid inresningen.

Viktigt är också att allt är ordentligt kvistat. Ofta får man i skogarna se kolved med 2 å 3 tums långa kvistar kvarlämnade. Detta är ett oskick, som ej borde få förekomma. Då man kvistar trädet bör detta göras så nära stammen som möjligt. Detta av flera orsaker. För det första lindras därigenom hästarnas arbete rätt betydligt. Man kan lätt tänka sig huru ansträngande det

skall vara att släpa efter sig stockar, som riva i jorden som en klösharv. För det andra är det nödvändigt, att veden är kvistren, då den skall inresas i milan. Ju tätare denna blir, ju bättre resultat med kolningen.

Kolbottens iordningsställande, upp- mätning och bopålens resning.

Alltefter kolbottnarnas läge kan man sammanföra dem under tvenne rubriker, nämligen bottnar med jämn vågrät plan (som befinner sig i vattenpass) och sådana med lutande eller sluttande plan. Skall man anlägga en helt och hållet ny botten, bör man allra helst försöka få tag i en plats, som är så jämn som möjligt och som i stort sett närmar sig vågplanet (vattenpasset). Detta senare gäller förstås mest i allmänhet. En annan rätt viktig faktor, som man måste taga hänsyn till, är markens beskaffenhet. Det är nödvändigt att denna är hård och fast och att kolplatsen kommer att befinna sig på torr mark. Ibland, gällande vissa kolnings-sätt får man utvälja en kuperad plats, detta kommer att behandlas längre fram. Om man nu har lyckats finna en i det närmaste vågrät plats, skall denna jämnas, så att den

blir lämplig som kolbotten. Alla mindre upphöjningar undanskaffas och alla gropar igenfyllas. Man måste då gå mycket omsorgsfullt till väga, så att botten ej blir lös. Därigenom kan rätt stora olägenheter uppstå, som man senare skall få se omtalade. Nu inträffar ju det rätt ofta att det förekommer mindre, lösare fläckar även på sådana ställen, där marken för övrigt är hård och fast. Man bör då först undanskaffa det övre lösare lagret. I botten lägges ett tjockt lager av tätt och friskt granris och därpå kastas ett jordlager som mycket noga tilltrampas. För att få det riktigt stadigt kan man till och med behöva klubba det. Detta måste göras för att förebygga så kallad »frät» i milan. Sådan uppstår, då man i en mila har allt för starkt drag. Veden kolar då icke utan förtäres eller som namnet antyder »frätes» bort, så att man i stället för kol endast erhåller aska. Är marken lös lämnar denna luften fritt tillträde. Därigenom blir draget för starkt och elden börjar fräta.

Om det på den utsedda kolbotten skulle finnas en eller annan sten, som sitter så djupt i jorden, att man anser det vara förenligt med för stort besvär att undanröjda densamma, kan man låta den vara och ändå använda platsen. Många kolare anse det vara till och med förmånligt för kolningen

att ha jordfasta stenar inuti milan. Stenarna behålla nämligen värmen, sedan de en gång blivit upphettade. Det är ju givet, att de förorsaka en del olägenheter, särskilt då man skall inresa veden i milan. Man måste då uppressa ved även på dessa stenar för att milan skall bli så tät som möjligt. Man får då sedermera ett rätt svårt arbete med kullens avjämnande. Finnes det möjlighet att undvika stenar i en mila bör man helst använda sig därav.

Sedan man har jämnat och tätat botten och fått den så nära vågrät som möjligt är, utmärker man mitten på densamma med en stake. Denna behöver ej vara längre, än att den räcker ett par tre tum ovan jordytan. Från denna stake utmärkes milans ytterkant. Detta göres bäst med tillhjälp av en lång och rak stång, vilkens ena ände fästes eller stödes vid staken. Längden på stången är beroende av milans storlek. För varje fots längd på stången ökas milan med en famn. På grund av att veden måste luta får man dock beräkna två fot dessutom. Skall man till exempel inresa och kola en mila på femton famnar, skall stången vara sjutton fot lång. Vill man ha en större mila ökas stångens längd med en fot för varje famn. Man kan ju i stället för en stång även använda ett snöre eller dylikt. Den först-

nämnda har dock den fördelen, att man med tillhjälp av densamma kan upptäcka återstående ojämnheter. (Detta endast i det fall att stången är rak.)

Då detta arbete är undangjort skall kungen eller bopålen resas. Detta namn har den stolpe erhållit, som först uppreses och mot vilken de andra träden sedan resas. Man utväljer därtill ett rätt så tjockt träd ur kolveden. Omkring trettiofem centimeter från den ena ändan upphugges tre spår. Dessa göras på så sätt att man med en vanlig hugg- eller skogsyxia gör ett djupt hugg rätt över stocken på det angivna avståndet. Mot detta uthugges sedan ett sluttande spår av yxans bredd. Djupet vid tvärsnittet är beroende av bopådens tjocklek. Man utväljer därpå tre stöd, även dessa tagas av kolveden och av starkt kärnfriskt virke. Dessa avtäljas och jämnas, så att de passa i spåren. Nu reses bopålen. (Man bör om möjligt är, vara två man vid detta arbete.) Stöden inpassas i spåren och sammanföres, så att bopålen upplyftes från marken. Denna får nämligen ej stå på marken utan vara upphöjd ett par tum däröver. Sedan man tillsett att kungen intar en fullkomligt lodrät ställning, kan man, för att vara säker på att milan ej skall vrida sig, medelst kilar ytterligare fästa stöden vid bopålen. (Dessa

kunna då slås rätt in i stödet och fastspänna detta i spåret.) Om marken är så lös, att man befärdar det stöden skall sjunka undan, förebygger man detta på följande sätt. Man tager ett tjockt bräde och gör därav en stadig kil, som nedslås emot stödets nedre ända. Har man icke bräder kan man klyva ett vedträd till kilar. Om man på detta sätt har kilat stöden behöver man ej befara att milan vrider sig. På en sådan botten som här beskrivits kan man tända milan på vilket sätt som helst. Det vill säga antingen vid kanten eller »brynet», som kolare säga, mitt på milan eller vid foten av densamma. Dessa olika tändningssätt komma senare att utförligt beskrivas.

Nu kan det emellertid hända att man ämnar kola en mila på en bergssluttning eller för övrigt en plats som är lutande. Man behöver då icke undanschakta jorden, för att erhålla en vågrät, plan yta, utan man kan där anordna en mila, fastän marken är sluttande. Först jämnas marken i likhet med vad som i det föregående beskrivits, samt tätas och uppmättes efter milans storlek. Förfaringssättet blir sålunda enahanda ända till dess det blir fråga om bopådens uppresning. Då kolbotten är plan och vågrät ställdes, som vi minnas, bopålen mitt på planen. Men i detta fall gör man icke så. I stället för-

flyttas den ett stycke ovan om staken, som ju har sin plats mitt på botten, oavsett om denna lutar eller ej. Förflyttningens längd är beroende på botten lutning. Om den nedre sidan ligger ungefär en fot lägre än den övre, förflyttas bopålen en fot uppåt. Skulle lutningen vara två fot förflyttas bopålen två fot och så vidare. Orsaken till denna förflyttning av milans mittpunkt, har man att söka i botten lutning. Skulle man nämligen trots lutningen ställa bopålen i milans mitt, så kan man få vara beredd på, att milan stjalper över. Den övre vedmassan får nämligen, tack vare lutningen större kraft än den nedre och undantränger densamma. Det kan ju mycket väl hända, att man kan resa in milan, ja till och med hinna börja kola densamma, innan detta sker. Det har dock hänt för flera kolare att milan, då de skulle »lägga sista hand» vid inresningen, stjalpt över ända, och arbetet har måst göras om från början. Om ej milan helt lägger ikull sig, kan det dock bliva så mycket, att den blir tungkolad och svår att hålla tät. Bäst är det sålunda att förflytta milans mitt ett stycke uppåt, då man har lutande botten.

Enligt erfarna kolares vittnesbörd, är det allra fördelaktigast att tända milor på lutande botten vid kanten (brynet) på den sida där botten är som högst. Den övre ved-

massan blir då först kolad och därigenom lättare, så att den icke äger kraft att stjalpa

1. Bopåle med spira.

över milan. Detta kan emellertid lätt ske om man tänder milan, där den är som lägst.

Vad som här sagts gäller särskilt mindre milor, med vilka menas sådana under tretton famnar. Större milor pläga i regel ej så lätt stälpa över, dock får man ej anse det vara absolut omöjligt även för sådana. Sedan en mila stälpt över får kolaren ett rätt svårt arbete med att sköta densamma. Han kan ej komma åt att klubba uppå kullen och får på grund därav ej denna så fast och tät som önskvärt är. Sålunda bör man alltid tända milor på lutande bottnar vid kanten.

Milans inresning.

Invid bopålen reses först en så kallad rikt- eller rätstång (även benämnd spira¹). I det fall att botten lutar ställes denna på bopådens övre sida. Man bör vara mycket noga med att denna står rätt. (Illustration n:o 1 utvisar spirans läge.) Man måste vid vedens inresning även taga hänsyn till vad som förut sagts om botten, dess lutning och så vidare. Kolaren bör före inresningens början ha gjort klart för sig på vilken plats och på vilket sätt han ämnar tända sin mila. Är all veden fullång, måste man avkapa en

¹ Spiran bör vara så pass lång att den synes över milkanten och kan tjäna som rättesnöre vid inresningen.

del och inresa denna under stöden¹. Man bör nämligen ihågkomma att milan skall resas så tät som möjligt, särskilt omkring bopålen. När man nu »rest in stöden», som man säger, d. v. s. upprest så pass mycket ved att stöden äro gömda, vilket brukar inträffa, då man rest fem à sex famnar, bör

2. Färdigrest mila.

man i det fall att veden är mycket toppsmal, vända rotändan upp. Detta göres för att milan ej skall bliva för mycket lutande. (Lutningen bör nämligen ej bliva större än två fot på tio fots ved.) En del kolare pläga resa milan mycket tvär de första elva tolv famnarna

¹ Uppå stöden får ingen ved placeras. Därigenom kunna dessa rubbas och milan vrider sig.

och sedan hastigt öka lutningen. Detta är dock ej att rekommendera utan bör snarare anses som fördärligt. Sådana milor äro nämligen mycket svårskötta och lämna litet kol. Förekommer flera olika sorters träd, bör man ej uppresa dessa var för sig utan blanda dem om varandra i milan. Därav kolar milan bättre och blir särdeles bra eller »fin», som kolare säga, till utrivning. Mången har jag hört förfäktat den åsikten att man bör inresa olika slags ved var för sig. Detta skulle, mena de, giva mera kol, än om man blandade veden. Genom provkolning har dock bevisats, att detta endast är ett stort misstag.

Vad man vid inresningen har att ihågkomma är, att man ej ställer grov och sur ved på den plats där milan skall tändas. Där måste torr och grann ved inresas. Detta förebygger rätt stora obehag, som man eljest råkar ut för. Man tillser också att lutningen runt om milan blir jämn. Allt eftersom en mila med jämn lutning kolar, lägger den själv ihop sig fast och tät. Detta är en stor fördel i stället för att som eljest händer den måste klubbas tät. Därigenom slås en del kol sönder, vilket ju ingen kolare kan önska. Milor med för stark lutning bliva tungkolade och lämna ej så mycket kol som den förut beskrivna. Däremot

bliva alltför tvärt resta milor mycket lättkolade, men sämre att sköta, emedan de ofta måste klubbas. Dessutom lämnar en sådan mila icke kol i förhållande till vedens mängd. Allt talar sålunda för att milan bör resas med jämn lutning. Ävenså bör man resa veden så tät, att en tät kulle eller miltopp bildas. Emedan man i milan även inrest träd, som äro för långa (nämligen de förut omtalade toppändarna) måste man nu jämna toppen före risningen. De för långa träden avhuggas och de avskilda delarna användes till att täta milan med. Man får nämligen resa veden huru väl som helst, uppstår det dock håligheter. I all synnerhet om man använder mycket grov ved. De avskilda toppändarna inpassas i håligheterna så att milkullen blir tät. Rätt ofta händer att man i en mila inreser korta knobbar. Dessa reses då upp på varandra till dess den erforderliga längden är uppnådd. Skulle den översta överskjuta den övriga veden i längd avkapas densamma med en stocksåg. Då nu inresningen är fullbordad, toppen avjämnad¹ och alla hål igenfyllda, risas milan.

¹ Riktstången eller spiran får ej avhuggas. Den kvarlämnas. Se f. ö. längre fram.

Risning och stybning.

Innan risningen börjar utmärker man medelst en stake den plats, där tändningen skall ske¹. Där bör för övrigt läggas en »kista», som man säger. Denna göres av fyra stycken råa, klivna träd av 4–5 dm. längd. Dessa läggas så att de bilda en fyrkantig låda på den så kallade tändplatsen. Kistans uppgift är att hålla emot stybbet. Först skall man nu risa kanten eller »brynet». Där bör man gå mycket omsorgsfullt till väga. Mycket beror på huru pass väl här risas. Man fortsätter sedan med risningen inåt mitten av milan, läggande riset så som man pålägger ett spåntak. Överallt skall riset fullkomligt täcka milan. Vid kanten skall så mycket ris läggas att vedändarna ej kännas med fötterna, då man går därpå. Endast tändhålet lämnas orisat till dess det övriga är övertäckt, då lägges även ett lager ris däröver för att förhindra, att stybb nedfaller mellan veden.

Är veden torr, behöver ej risningen göras

¹ Om bottnen är lutande, tändes milan omkring en meter från kanten (brynet) på den plats där milan är som högst.

så tjock, särskilt om man har tätt ris. Stor försiktighet och noggrannhet erfordras för att det ej skall uppstå rishål. På den halva sida där tändningen skall ske, måste risningen göras tjockare än på motsvarande halva. Om det är svårt att anskaffa ris, i den mängd

3. Mila med färdigrisad kulle.

som erfordras, kan man i stället använda mossa eller till och med gammal halm.

Vid nerskärning av ris kan man lämpligen använda en s. k. riskniv. Denna består av ett sex till 10 alnars långt skaft med en kniv, till formen som en skära i toppändan. Med denna kan man avskära riset utan att behöva fälla trädet. Riset lastas på en kälke (en sådan som illustration 1 och 7 utvisar) eller ock på en släpdrög (se illustra-

tion 2, där släpdrögen står rest mot milan, eller ock 15, där en vattentunna är pålastad). Den förstnämnda är att föredraga emedan den är lättare att pålasta. Då en släpdrög skall lastas måste man först som botten lägga längre ristullar. Därpå lägges det mindre riset. Sedan man pålagt så mycket man ämnar framköra ombindes det hela med järnkedjor och åtspännes med björnbindsle.

Efter kullens risning kommer turen till sidorna eller foten, som den kallas. Skulle ris ej finnas i erforderlig mängd, men man i stället har gammal stybb (kvar sedan föregående kolningar) kan man uraktlåta att risa foten och endast stybba densamma. Detta går mycket bra om man även upprest grann ved ytterst i milan, vilket av kolare benämnes att »småveda» (småve'a) milan. I detta senare fall kan man även täcka foten med nytt stybbe. Om man kan anskaffa tillräckligt med ris är dock det bästa sättet att risa även foten.

Nu börjar stybbningen. Först uppkastas stybb på milkullen till dess att denna ordentligt övertäcket. Har man sur eller rå ved, bör man ej lägga på för tjockt lager. Då sådan ved kolar alstras nämligen en stark ånga, som måste lämna milan. Denna avgår icke endast genom öppningarna utan pressas även genom stybblagret. Är då detta

för tjockt gör det för starkt motstånd, och milan »slår hårdare», som kolare säga.¹ Ej heller får man, i det fall man använder ny stybb eller sand, lägga för tjockt lager, emedan detta lägger sig för tätt.

Är däremot veden torr inverkar det ej så menligt med tjockt täcklager. Man måste

4. Färdigrisad mila.

tillse att milan blir så jämt övertäckt som möjligt, särskilt på kullen. Har man gammalt stybb bör detta vara omkring två decimeter tjockt på milkullen, men tjockare på fot eller sida.

¹ Även då man har torr ved, slår milan hårt. Denna kolar med häftigare värme och alstrar en gas, som förorsakar slagen.

Är stybbet så fruset att det bildats s. k. kjällflisor eller stora sammanfrusna stybbklumpar, kan man uppressa sådana på varandra över hela foten. Dock är det nödvändigt att man har ett lager ofrusen stybb av omkring en decimeters tjocklek närmast riset eller veden. Man tillser att milan har tillräckligt utrymme så att veden kan »lägga

5. Mila med block.

efter». Har man en fast frusen stybbring och veden är rest alldeles intill densamma, bör man spetta loss och avlägsna ringen före täckningen.

För att få stybbet att stanna kvar vid översta kanten, använder man sig av s. k. block. (Vad som menas därmed framgår av illustration 5 och 6. De göras av ett itukludet vedträ, i vilket ett stöd eller en lång

stör är inborrad.) Har man nu uppmurat foten med källflisor behöves endast ett blockvarv. Blocken ställas så att stybbet fasthålls omkring en fot nedanför kullen. Stöden böra vara så långa att de kunna ställas med rätt stor lutning. Detta är nödvändigt, särskilt i det fall då man använder torr ved. Man får nämligen då bereda sig på, att

6. Nytänd mila.

milan »slår hårt», d. v. s. hettan utvecklar sig så häftigt att en explosion inträffar, som kastar upp hela stybbtäcket. Vid sådana tillfällen är det nödvändigt att blockstöden inta rätt stark lutning, så att de ej slå över och falla till marken följda av stybbet. Dessutom bör man tillse att blockstöden resas rakt emot riktstången. Detta av flera skäl.

Det viktigaste är att stöden, i det fall de stå snett, då milan slår, falla åt sidan. Man bör ju även tänka något litet på utseendet. En mila där stöden stå rätt uppresta giver bättre intryck, än en motsvarande där de stå litet hur som helst. Vidare händer ofta att milan vrider sig under kolningen, särskilt då hon slår. Äro då stöden förut rakt uppresta synes på dessa om så har skett. Detta är nödvändigt emedan oftast händer att större eller mindre hål uppstått vid vridningen, vilka måste tätas. Finnes det god tillgång på block, skadar det ej att ha dubbla varv därav, det ena under det förutnämnda. Dessutom bör man, innan milan tändes, förse sig med ett par hästlass hjälp- eller reservstybb, för att ha till hands vid kommande behov. Om stybbet är ofruset och det finnes snö, kan man, då foten täckes, först lägga ett stybblager och sedan, för att fasthålla detta, därutanpå ett lager snö, som dock senare, då milan har gått till vägs efter ett par dygn, får avlägsnas.

Tändning och kolning.

Nu är arbetet så långt framskridet, att tändningen kan ske. Man borttager först det över tändhålet lagda riset, och lägger i

kistan en mängd torrved. Innan denna antändes upptages ett draghål, eller en s. k. rymning, vid foten av milan. Denna göres på milans framsida eller den sida av milan där elden göres. Draghållet göres ungefär 25 cm. brett och 15 cm. högt¹. »Denna rymning» har till uppgift att draga elden nedåt. Man tillser, att öppningen är ren från såväl ris som stybb, så att luften har fritt tillträde till träden. När detta är utfört antändes veden i tändhålet. Har man torr ved i milan behöver man ej elda så starkt, men är veden rå eller sur, erfordras en ordentlig »påbrasning», innan man kan anse att det klarar sig. Detta visar sig då vedändarna börja glöda eller brinna.² Då övertäckes eldhärden mycket noga med ris, stybb kastas på detta och tilltrampas mycket omsorgsfullt. Klubba bör man nu till att börja med ej använda, emedan detta rent av kan släcka elden. Om den ej släckes eller snarare kväves av klubbningen kan det hända att elden flyttar sig och sprider sig över milkullen. Därigenom bildas i milan en hel mängd av bränder, vilka måste kolas om. Det är sålunda bäst att fara varligt fram, till dess att hettan hinner ett stycke på väg. Elden drages nu sakta ned mot dragöpp-

¹ Draghållet gräves under vedändarna.

² En stor glödhög övertäcker veden och fyller kistan.

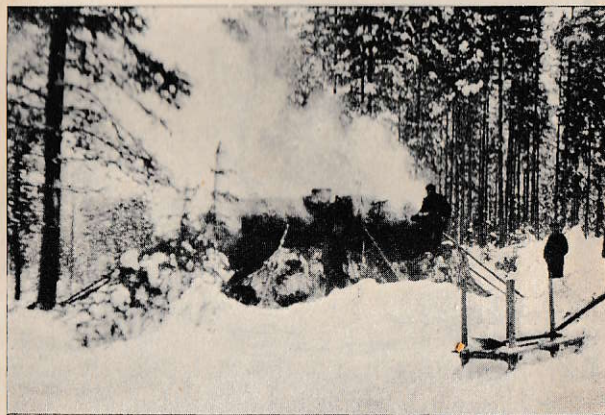

ningen vid foten. För att sätta fart på elden bör man upptaga trenne »rymningar» uppå själva milkullen. Dessa göres på milans bakre hälft. Ett mitt emot tändhålet på andra sidan riktstängen, de andra göres i bredd på ungefär en fjärdedel av avståndet mellan tändhålet och rymningen, samt i närheten av den senare. Dessa tre öppningar hållas öppna 5-6 timmar eller till dess man ser att elden fått god fart.

Då man märker att hettan nalkas draghålet vid foten, täckes detta. Man upptager därpå ett nytt drag på andra sidan av milan, ungefär mitt emot det förra. Även detta göres vid foten och av samma storlek som det förutnämnda. Hettan tillåtes ej att helt framträda, utan man försöker få den att vända dessförinnan. Detta emedan eljest lätt händer, att elden fortsätter att följa kanten runt om milan och ej, som meningen är, återvänder rätt igenom densamma. Kolare benämna detta att elden »skalar» milan. Detta emedan endast ett skal av kol bildas omkring den för övrigt okolade veden. Det går ej heller att få elden att vända in i milan, sedan den börjat att skala. Veden inom skalet måste därför rivs ut och inresas i en ny mila eller s. k. brandstack.

Har man torr ved i milan får man vara beredd på att milan kommer att »slå» hårt.

Detta kan till en stor del förebyggas, åtminstone så att verkningarna ej bliva alltför ödesdiga. Slagen eller explosionerna inträffa, då hettan har gått igenom milan och når marken. Då man beräknar att detta är förestående göres en öppning ungefär mitt på milkullen eller omkring 1 och 2 meter efter kanten. Genom denna öppning utströmmar

7. Mila som slår hårt.

nu den mesta gasen. Man kan visserligen ej helt och hållet borttaga explosionerna, men man förebygger genom nämnda förfaringssätt att milan slår så hårt att hon gör sig helt och hållet »ren». Det upptagna hålet får stå öppet några timmar varefter det tilltäppes.

Då en mila slår hårt, kastas i regel allt det stybb, som finnes på sidan (foten) och kanten (brynet) till marken. Den ovane nybörjaren blir i regel mycket förskräckt, då detta sker; men oväsendet är nog värre än vad faran är stor. Om elden har gått ut åt någondera sidan, måste man tillse att det först täckes på den platsen. Är man vid sådana tillfällen ensam vid milan kan man nog få rätt hårt arbete en stund, innan allt är täckt och tillklubbat. Har en mila slagit riktigt hårt en gång upprepas det sällan under den fortsatta kolningstiden. Gasen som förorsakar explosionerna hinner nämligen avlägsna sig innan milan återigen är övertäckt.

Då elden eller hettan hunnit till milans mitt (vilket synes då den kvarlämnade riktstängen eller spiran avkolnar och faller omkull) bör man tilltäppa draghålet för att dämpa eller hämma den häftiga hettan »brännhettan», som kolare kalla den. Då draget varit stängt i ett par eller tre timmar öppnas det åter och får stå så till dess elden nalkas draghålet. Ofta händer det att hål uppstår, där elden går fram. Många kolare pläga då tillsluta alla drag under påståendet att milan ej »tål» det. Detta är dock fel. Drag måste det dock vara för att milan skall kunna kola. De hål som uppstå på eld-

gångarna risas, stybbas och klubbas igen ordentligt.

När kolningen framskridit så långt, att man ej behöver befara flera »slag» eller explosioner, upptages ytterligare två drag. Dessa upptagas mitt emellan det först upptagna draget på framsidan och det andra på

8. 8 dagars mila, som går som den skall.

baksidan närmare bakdraget. Alla dessa tre drag få nu stå öppna till dess att hettan uppenbarar sig i dess närhet, då de stängas. När milan är »kullkolad», d. v. s. kolningen har framskridit så långt att kanten (brynet) fullständigt nedkolats eller ock nedklubrats, upptages en massa drag runt hela milan. Dessa göras med ett vanligt spett på endast

någon eller några decimeters avstånd från varandra omväxlande med större drag med ungefär en meters mellanrum.¹

Då milan är utgådd eller färdigkolad, tilltappas alla drag runt om hela milan. På detta sätt får nu det hela stå ett par dygn för att svalna före utrivningen. Många kolare bruka påskynda avsvälningen genom att slå vatten på eller rättare i milan. Först gräves en grop mitt på milkullen. Med tillhjälp av ett spett göres den djup. I denna öppning slås nu så mycket vatten, som man anser att milan behöver för att avsvälna.

Under den tid som milan står orörd för att avsvälna, bör kolaren bereda plats för kolen. Denna bör vara så jämn som möjligt. De gropar, som förekomma igenfyllas, så att kolen icke nedfalla i dem, vilket förorsakar besvär vid ilastningen. Kolplatsen bör vara så pass stor, att kolen ej behöva läggas tillsammans i alltför stora högar, vilket fördröjer och även försvårar eftervaktningen av kolen.

Mila tänd på den lägsta sidan.

Vad som i det föregående sagts om tändning och kolning har närmast avsett en

¹ Allteftersom hettan uppenbarar sig i dragen, täckas dessa.

mila på lutande botten, vilken tändes där den är som högst.

Man kan dock på en sådan botten även tända, där milan är som lägst, utan att befara alltför stora överskjutningar. Detta dock endast i det fall att man iakttagit vad som sagts om bopålens förflyttning och att milan är större än tretton famnar. Inresning av veden, risning och stybbning av milan göres i överensstämmelse med vad som förut sagts. Man endast förflyttar tändhålet till milans nedre sida. Detta göres också efter den i det föregående lämnade beskrivningen. En så kallad botten- eller fotrymning (draghål) upptages. Denna göres på samma sida som tändningen skall ske, i detta fall sålunda på milans nedre sida. Många kolare göra fotrymningarna på så sätt att de under milans kant gräva en rätt djup grop som sträcker sig omkring en fot in under själva vedändarna. Ju större fotrymningen är ju starkare blir draget. Man eldar nu i tändhålet såsom i det föregående beskrivits. Då man övertäckt tändhålet får man passa kolhettan då den uppenbarar sig i draghålet. När man ser att det endast är korta brandknubbar kvar igenfyller draget. Med tillhjälp av ett spett gör man dock ett litet draghål. Mitt emot denna första rymning, »bakpå mila», som kolare säga, där

milan är som högst, upptages ett nytt drag. Man förbjudar nu tiden för att se om kolhettan drages till denna rymning. Om ett halvt dygn förflutit och kolhettan ej tycks vilja förflytta sig i önskad riktning är det bäst att »först som sist» upptaga ytterligare två drag. Dessa göras ett på vardera sidan om det föregående. Man måste upptaga dessa två drag, emedan det har visat sig att tre rymningar draga jämnt, men två ojämnt. Avståndet mellan dessa tre drag bör vara omkring två meter. Härigenom tvingas nu kolhettan att draga sig inåt milan.

Då kolhettan hunnit till milans mitt, vilket synes då riktstången eller »spiran» avkolnar och faller omkull, igenfylls de båda hjälpdragen. Detta göres för att hettan skall stanna i milans mitt så att kullen skall få kola något i förväg. Om man, sedan kolhettan passerat mitten, har för många botten drag, drages hettan av dessa för långt ned åt botten. Många gånger har då också hänt att hettan »gått under» som man säger. Därmed menas att kolhettan har följt botten efter, så att endast milans nedre del har kolats, under det att den övre delen blivit alldeles orörd av elden. I sådana fall blir kullen sedermera mycket drygkolad. Rätt ofta bildas hål på den underminerade milkullen, som äro svåra att täta och vilka

kunna förorsaka en rätt stor förlust. Detta inträffar även i det fall att kolaren, innan kullen är färdigkolad, upptager draghål så att korsdrag bildas. Därigenom kan han förorsaka så kallad »frät» i milan, fastän botten är så fast att sådant borde kunna undvikas. (Frät uppkommer antingen därigenom att botten är lös eller ock genom

9. Hur en mila *icke* skall se ut.

korsdrag, då kullen är ofullständigt kolad. Vad som menas med frät är förut behandlat.) Kolaren bör sålunda tillse, att kullen är färdigkolad eller »kolsatt», innan några flera draghål upptages. Man får dock icke tillstänga alla drag under kullens kolsättning. Även detta kan förorsaka förlust. Elden eller kolhettan tvingas därigenom att stanna där den befinner sig. Därunder passar den på att förstöra de kol som den kan nå.

Drag skall det sålunda vara (den först upptagna bakre rymningen har hela tiden stått öppen) så att hettan med jämn fart går framåt. Sedan hela kullen är färdigkolad och man har hunnit så långt att man har nedklubbat brynkanten runt hela milan, upptages två draghål på fjärdedelen av densamma. (Man uppdelar milan efter draghålen. Fjärdedelen blir sålunda mellan det först upptagna bottendraget och det senare upptagna bakre draget.) Dessa båda »fjärdedelsrymningar» göres något närmare den bakre, sålunda icke fullt på fjärdedelen. Dessa tre rymningar, den bakre står fortfarande öppen, ha till uppgift att draga kolhettan från kullen och inåt den del av milan som ännu är okolad. Ofta händer vid sådana tillfällen, att en av de så kallade eldgångarna går fram med stark fart och att en annan står alldeles stilla. Man upptager då ett hjälpdrag bredvid det till vilket kolhettan ej tycks vilja draga sig. Däremot låter man det eller de drag, till vilka kolhettan tyckes vilja gå, stå orymd ett dygn så att hettan får giva sig. Då man märker, att allt åter är som det skall vara, upptages åter de igenfyllda dragen, fastän ej på samma ställe utan något längre bak, och hjälpdraget täckes.

Under blockstöden vill det gärna uppstå

sprickor och hål. Detta sker därigenom att milan sjunker ihop under kolningen, men blockstöden hålla det övre stybblagret kvar på samma höjd. De hål, som därigenom bildas, måste mycket omsorgsfullt tätas, särskilt om man i milan har torr ved. Är denna däremot rå eller sur kan man anse det som en fördel med dessa hål försåvitt de ej bliva för stora. Då den sura veden kolar, utvecklar

10. Nära färdigkolad mila av småved.

den en rätt stark ånga. Om denna ej får tillfälle att avlägsna sig, kan den tränga ned åt botten och där förorsaka frät. Det är ju givet, att om dessa hål och remnor bli alltför många, de då kunna helt förrycka kolningen. Har en kolare planerat botten efter de anvisningar som givits, inrest veden och själv utfört risning och stybning, men milan

ändå skulle lämna små och dåliga kol, beror detta därpå att han ej iakttagit vad som sagts om skötsel. Undantag gives särskilt i det fall att milan står på en öppen slätt. I sådana fall händer det, att elden eller kolhettan »går rätt igenom», som kolare säga. Detta sker om det, sedan kolningen framskridit omkring tre dygn efter tändningen, uppstår en stark blåst. Har man då tänt milan, så att eldgången skall gå rätt emot vindriktningen, klyver eller delar kolhettan milan i två halvor. De kol, som bli där i eldgången, bliva merendels små och av lös och dålig kvalitet. En annan stor olägenhet uppstår också genom denna klyvning. De återstående okolade halvorna bliva nämligen mycket drygkolade, dock bliva kolen i dessa merendels av god kvalitet.

Mila tänd vid foten.

Om man vill, att en mila skall komma fort i kolning, skall man tända denna vid eller man kan säga i själva foten. Man inreser de första famnarna av kolveden i likhet med vad som förut omtalats, ända till dess man hunnit till närmare tre fots avstånd från den

uppmätta ytterkanten. Då bestämmer man plats där milan skall tändas. Är botten lutande, sker detta där det är som högst, emedan kolningen försiggår bättre i medbacke. Där eldstaden eller tändhålet skall göras, uppresas veden på följande sätt. Man reser veden så att fotändarna åtskiljas ungefär en fot, men toppändarna mötas, så att milkullen blir tät. På detta sätt fortsätter man till dess att milans ytterkant är uppnådd. Då har man en kilformig öppning eller om man så vill en grotta, som nedtill är en fot bred och omkring tre fot djup samt upptill slutar i spets.

Sedan man utfört detta risas alltsammans (utom tändhålet) och stybbas. Innan tändningen företages, upptages ett draghål (rymning) uppå milkullen rätt ovanför tändhålet men ungefär en meter från kanten. Detta kommer sålunda att befinna sig mellan kanten och riktstängen. När detta är färdigt, fyrrar man på ordentligt. Då man ser, att kolveden har börjat fatta eld, igenstybbas tändhålet. Det dröjer nu ej lång stund förrän elden är uppe i draghålet.

Man risar och stybbar då detta så att det blir ordentligt tätt och i stället öppnar man ånyo tändhålet. Elden tvingas därigenom att återvända så att man får hela den övre sidan kolad. Nu har man ordent-

lig kolhetta i milan och detta har man erhållit på en jämförelsevis kort tid. Då elden uppenbarar sig i tändhålets öppning, stänges denna och i stället upptages en ny rymning på motsatta sidan (d. v. s. baktill) och vid foten av milan. När hettan nu vänt mot den bakre rymningen, kolar milan med fullgod fart. Då kolningen framskridit till milans mitt, så att riktstången avkolnar och ikullfaller bör man stävja hettan genom att stänga dragen. Kolningen i fortsättningen är i överensstämmelse med milor tända på förutbeskrivna sätt.

Genom detta tändningssätt vinnes en rätt betydlig tid. Detta är ju av särskilt värde om våarna, då man befärrar att snön skall försvinna. Ofta har inträffat att kolningen framskridit med en fart av en famn pr dygn. Milan har därigenom blivit färdigkolad på flera dagar kortare tid än vid tändningar på något av de förutbeskrivna sätten. En större mila går framåt med starkare fart än en mindre sådan. Det förutsagda var också angående större milor. Dessa bliva nämligen på grund av sin större vedmassa mycket heta och kolningen går med fart.

Illustration 9 visar en mila, som kastat i fjorton dygn. Genom dålig skötsel har här uppstått en stark frät, som tillskyndar ägaren en svår förlust.

Mila tänd uppå vedändarna och i milans mitt.

En mila kan tändas uppå kullen även på andra ställen än vad som i det föregående beskrivits. Många kolare bruka tända sina milor mitt uppe på själva milkullen. Alla de olika tändningsmetoderna hava sina fördelar och så även denna. Man behöver nämligen ej så mycket fyllnadsved som man måste ha vid miltändning i trumma, som senare kommer att behandlas (om fyllnadsved och tändtrumma, se varmkolning). Innan veden antändes, upptages fyra stycken draghål, vart och ett på fjärdedelen av milans omkrets. Dessa måste vara så att korsdrag uppstår i milan. Eldhärden eller tändhålet har man placerat mitt på milan. Anordningen av detsamma göres efter förut lämnad beskrivning med kista o. dyl. Sedan draghålen äro upptagna eldar man, till dess en försvarlig glödhög erhålles. (Egentligen eldar man till dess att kolveden blir glödande, men det av brasan återstående glödhögen undandöljer detta). Över densamma lägges ett rislager och därpå stybbas. På grund av korsdraget i milan drages nu kolhettan till endera rymningen. Man till-

sluter då de andra tre öppningarna och låter endast denna stå öppen. Genom att hettan på detta sätt får välja sig väg erhålles i regel ett gott resultat med kolningen. Hettan får fortsätta på den inslagna leden till dess den uppenbarar sig i dragets närhet. Man täcker då detta och på milans motsatta sida upptages ett nytt drag. Alla här omtalade drag ha varit botten- eller fotdrag (fotrymningar.) Skulle kolhettan vid det nya dragets öppnande ej vilja vända däråt, användes den förut omtalade metoden med två hjälpdrag. Milan kolar nu med full och god fart och kolaren har att övervaka så att eldgångarna (där kolelden går fram) äro ordentligt täckta med stybb. Skulle täcklagret vara för tunt kan kolhettan lätt slå igenom, eller också börjar den att skala utanpå det yttersta lagret av milveden.

Sedan milan kolat i två eller tre dygn med endast ett drag, upptages tvenne rymningar på fjärdedelen av omkretsen. Dessa få nu stå öppna till dess att hela kullen är färdigkolad och därefter upptages ännu flera rymningar.

Varmkolning.

Tändningen av en mila som skall varmkola försiggår i mitten och botten av milan.

För att kunna tända milan i botten måste man anordna en öppning eller trumma från mittpipen till botten. Denna kan ju göras på flera olika sätt, vanligtvis förfar man sålunda. Innan bopålen uppreses bör man ungefär en fot från dennas övre ända fastsätta en ram som är omkring en fot i fyrkant. Denna kan lämpligast göras på så sätt att man på

11. Nära utkolad mila av grov ved.

det nämnda avståndet fastsätter tvenne stycken klivna vedträd så att de fria ändarna sträcka sig åt samma håll och ungefär i rätt vinkel mot bopålen. Mellan dessa inpassas ett tredje på omkring en fots avstånd från bopålen. Man bör helst använda rått virke till ram, eljest avkolar den för fort. Om nu

bopålen är så pass grov, att den ensam kan fylla en sida i ramen vore det ju allra bäst, men i annat fall får man öka ut dennas bredd med andra träd, vilka då bör vara förenade med densamma. Sedan bopålen är rest, placeras grann och torr kolved närmast intill denna och emot ramen. Man måste då tillse att avståndet mellan träden, som utgöra trummans väggar, överallt är lika stort. Runt om tändtrumman och bopålen uppreses så mycket torr och grann ved som man har tillgång på, och sedan fortsätter man med den grövre veden till dess allt är inrest. Man behöver åt sådana milor, som skola varmkola, ej så mycket ris som i öfriga. Kullen stybbas i enlighet med förut lämnad beskrivning, men sidan eller foten något avvikande. Vid milor sådana som denna är man nödsakad att ha två blockvarv. Innan stybbet uppkastas på milfoten, uppreses det första blockvarvet. Detta skall icke resas högre än att det når upp på milans halva höjd. På detta lägges nu så mycket stybb som möjligt är att få kvar där. Man tillser att veden under detta nedersta blockvarv förbliver ostybbad. Sedan man uppkastat mesta möjliga stybbmängd, uppreses det övre varvet av blocken och stybbningen fortsätter till dess hela övre milkanten är övertäckt. Man bör före tändningen tillse att man har

tillräckligt lager av löst ofruset stybb, ty sådant kommer att behövas. Man bör vid tändningen vara minst två man, som äger förmåga att arbeta med god fart. Tändtrumman fylles med lättantändlig ved. Sedan denna antänts tillser man att trumman är ordentligt fylld därav, varefter man risar och stybbar över tändhålet. Nu förflyter några minuter, då kolaren får »taga igen sig» och vila före kommande arbete. Längre dröjer det emellertid ej, förrän en eldslåga och tjock rök slår fram emellan träden. Det gäller då att passa på och stybba allteftersom elden »slår fram». Om elden uppenbarar sig runt hela milan på en gång, få kolarne ett drygt arbete med täckningen. Detta har inträffat ibland, men det vanligaste är att hettan slår fram först på ett ställe, och sedan detta är övertäckt, på ett annat. Ofta sker det på två à tre ställen samtidigt. I det fall att elden uppenbarar sig på endast ett ställe åt gången, kan det dröja en rätt lång stund innan milan är stybbad runt om. Man bör nämligen ej stybba förrän elden slagit fullt ut. Sedan en mila, tänd på ovan nämnda sätt, har kommit i kolning, kan man vara lugn för vidare »slag» av densamma. Detta inträffar nämligen så gott som aldrig. Sedan hela foten under blockstöden är färdigstybbad, upptages draghåll för att

leda elden. Denna kolningsmetod lämpar sig särdeles väl då man har rå eller sur ved att kola. Milor av sådan ved brukar ju i regel slå hårt, men i det fall man varmkolar undvikas detta. Har man däremot torr ved kan ej denna metod rekommenderas.

Mila tänd i mitten och botten.

Man kan även tända en mila i likhet med närmast föregående utan att varmkola. Kolningsförloppet liknar en vanlig milas fastän tändningen sker i milans mitt. För att resultatet skall bliva det bästa möjliga bör botten vara särdeles väl jämnad. Allra fördelaktigast är om botten kan anordnas så, att den är något högre på mitten och sluttar jämnt åt alla sidor. Om det är förenat med alltför stort besvär att så anordna botten kan man vara tillfredsställd om den endast är jämn. Men därifrån må inga avvikelser tillåtas. Innan bopålen reses, förfar man på liknande sätt som i föregående kolningsmetod föreskrivits om ramens anordnande. Trumman reses av ungefär samma dimension som föregående, och intill densamma reses så mycket torr och grann ved, som man har tillgång på. Därav börjar milan att förr

komma i kolning, än om veden är rå. Man är i det senare fallet nödsakad att oupphörligt fylla tändtrumman med ny ved, så att densamma ej står tom under kolningstiden utan fylld av kol efter tändningen. Sedan man inrest omkring sex famnar runt om bo-

12. Utrivning av mila.

pålen, lägges en så kallad bro eller brygga. Denna göres antingen av gamla bräder eller ock av ituklurna träd. Man kan även använda grann okluven ved till densamma. Bron eller bryggan lägges så att en golvliknande yta erhålles och uppå densamma reses den återstående kolveden. På grund

av denna anordning slipper man bränder och milan blir jämn och bra kolad i botten. Dessa milor äro ej i behov av så tjockt stybblager, som andra. Dock bör man tillse att rislagret blir jämnt fördelat över hela milan, särskilt kullen.

Innan kullen stybbas skall man anordna en ram omkring tändtrummans övre mynning. Därtill lämpar sig bäst ett rått grovt träd. Man klyver detta så att ungefär lika delar erhålles. Längden bör vara omkring sex fot och det oklurna trädet en och en halv eller två fot tjockt. Ungefär mitt på dessa halvor uthugges på en sida en öppning, som skall vara en fot lång och en halv bred eller djup. Då dessa nu sammanföres erhålles ett hål som är en fot i fyrkant. Man passar in dem så att en ram erhålles ovanför tändhålet. Om man har tillräckligt grovt virke att taga av, skadar det ej att de sidor, som ligga mot varandra upptäljas, så att det hela blir tätt. Även ett lock skall anskaffas. Detta kan också göras av ett rått ituklucket träd. Det behöver ej vara större än att det väl täcker öppningen. Ett skaft inborras i detta för att underlätta av- och pålyftningen. Efter ramens påläggning stybbas milan.

Man upptager nu fyra rymningar, en på varje fjärdedel av milan. Därefter antändes

veden i trumman och denna fullpackas så mycket som möjligt med torra, korta och kluvna vedstycken. Locket lägges över tändhålet och därpå risas och stybbas. Så får det hela stå i ett par timmars tid. Under denna mellantid får kolaren dock icke vara sysslolös. Han måste anskaffa och klyva ved till nästa fyllning, samt uppbära denna på milan. Efter en tid av två à tre timmar får man antaga att veden är förtärd. Stybb och ris undanrödjes och locket avlyftas. Tändtrumman fylles ånyo och lock, ris och stybb övertäckes. Huru många gånger dessa fyllningar måste upprepas är omöjligt att säga. Har man torr och grann ved, kan milan taga kolning redan efter första fyllningen, i annat fall kan man få fylla både tre och fyra gånger. Som regel kan man taga att man skall fortsätta till dess tändtrumman är fylld med kol. När detta inträffar avlägsnas locket och ramen från tändtrumman. Man risar med tätt ris över eldhärden och därpå lägges ett stybblager, som tillklubbas ordentligt, så att ett fast täcklager erhålles. Nu är kolhettan i milans mitt. För att det skall vara någon idé med miltändning på ovan beskrivna sätt, måste man, så fort kolhettan ordentligt gripit omkring sig, igenstänga tre av de fyra dragen. Man låter endast det stå öppet mot vilket

hettan ej tycks vilja draga sig. Härigenom får man kullen först kolad, vilket ju är nödvändigt för att ernå ett gott resultat. Först då hela kullen är färdigkolad (kolsatt) upptages bottendragen. Om man då kan få kolhettan att gå ut i rymningarna samtidigt erhålles fasta och hårda kol i hela milan. I tändtrumman och dennas närmaste omgivning äro kolen små och lösa. Man måste sålunda hålla kolhettan inuti milan till dess kullen är kolad, men då upptages rymningar runt hela milan. Skulle kolaren upptäcka att någon del av milan är alldeles okolad, har han att först upptaga en rymning där mitt för. Om då elden visar sig vilja rusa fram med för stark fart åt det hållet, är det bäst att tillsluta draget och i stället upptaga en botten eller fotrymning nedanför. På detta sätt kan kolaren leda kolhettan till dess alla ställen, som äro oberörda av elden, äro kolade.

Ribbmilor.

Den botten där man ämnar kola en ribbmila bör omsorgsfullt jämnas. Marken eller jordmånen bör vara av hård och torr beskaffenhet. Bäst är att anordna dessa bottnar på lera, som är uppblandad med sand. Denna bland-

ning tillpackas och jämnas så mycket som möjligt i överensstämmelse med vattenpasset. Det vanligaste tändsättet för dessa milor är det förut beskrivna i mitten och botten. Tändtrumma anbringas efter föregående beskrivning. Man inreser sex famnar, varefter en bro lägges. Tändning och kolning av ribbmilor liknar den föregående beskrivningen. Bäst är att inresa milorna på försommaren. Det har visat sig, att dessa kola bäst och just gärna aldrig börjar fräta.

Nu inträffar ju ibland, att man måste inresa och kola en ribbmila under vintern. Inträffar då snö eller slaskväder åtföljt av stark köld, så att milan frusit fast, har man en rätt svårartad kolning förestående. Vid sådana tillfällen är ej rådligt att tända milan i mitten och botten. Det har inträffat, att kolare gjort detta och arbetet har därigenom blivit så omfattande, att två män varit fullt sysselsatta med skötseln och tillsyn. I stället bör man vid sådana milor upptaga ett tändhål mitt emellan spiran och brynet. Där eldar man uppå vedändarna såsom vid vanlig bryntändning. Därifrån drages hettan nedåt foten med endast liten rymning, så att det ej går för fort, vilket i detta fall är riskabelt. Kullen färdigkolas så fort ske kan, varefter det övriga kolas i enlighet med bryntändningsmetoden.

Då man inreser en ribbmila, tager man undan sådan ved, som lämpar sig för tändningen. Skulle man ha tänt milan i mitten och botten och bränslet toge slut, innan tändtrumman vore fylld av kol, måste man på något sätt anskaffa nytt sådant. Finnes då ingen ved i närheten, måste denna tagas av själva milan. Stybb och ris avlägsnas på en av sidorna och man river ut så pass mycket ved som erfordras. Ris och stybb återställes och fyllningen fortsättes. Detta är ju visserligen att skada milan, men dock vida bättre än att låta elden brinna ned och slockna. Vanligen brukar ju en förståndig kolare förse sig med ved i tillräcklig mängd före tändningen. Det kan ju inträffa i en del fall, att milan fordrar mera påfyllning än vad kolaren från början beräknat. Särskilt de omtalade ihopfrusna eller kälade milorna kräva stora mängder ved vid tändningen. Regeln vid anskaffandet av tändved bör vara den, att man hellre tager undan, så att en del blir kvar, än att hushålla så strängt att det kommer att fattas.

Så fort en frusen mila blivit färdigkolad i kullen, skall hettan dragas nedåt. Detta göres, medan hettan är så stark som möjligt. Det erfordras nämligen en mycket intensiv kolhetta för att det skall bliva något resultat i sådana milor. Vanligtvis brukar en fjär-

dedel av vedens längd, från botten räknat, förbliva okolad. Veden kolar nämligen icke, så länge den ännu är sur eller rå. Då värmen i milan drages till ett ställe, där sådan ved finnes, åtgår en stor del av densamma, innan veden hunnit torka. Först då detta är gjort, kommer veden i kolning. Skulle nu veden vara så sur, att isbildning uppstått i milan, mäktar ej kolhettan fullborda allt arbete. Kolelden i en mila får, som vi förut sagt, ej stå stilla på en och samma plats. Den måste oupphörligt vara i rörelse framåt. Om då veden är frusen, skall den först tinas upp, därefter torka och sist kola. Dessförinnan har dock elden merendels hunnit dragas till en annan del av milan, och veden, om ej allt, så dock en stor del därav, förblir okolad.

Det vatten, som bildas då veden eller snön i milan tinar upp, måste avledas. Merendels brukar detta stanna kvar i någon fördjupning inuti milan. Får det stå kvar där, kan det bli anledning till »frät» i milan. Bäst är att förebygga detta redan innan milan inreses. Detta kan ske på tvenne sätt, antingen genom botten jämnande, eller ock, om detta visar sig svårt att utföra, genom grävandet av en kanal för vattnets avledande. Har detta uraktlåtits, finnes ingen annan utväg än

att med ett järnspett upphugga ett hål, genom vilket vattnet får avrinna.

Kolaren måste även tillse att ingenting binder veden. Den måste nämligen ha fritt utrymme så att den kan lägga efter alltefter som milan kolar. Om nu en fast och hårt frusen stybbring omgiver milan så tätt, att veden är rest alldeles intill densamma, lägger detta hinder i vägen för ovan angivna rörelse hos veden. Bäst är det då att undanrödja ringen. De löshuggna källisorna uppresas mot milans fot så att de bli upptinade.

Vi ha flera gånger nämnt, att kolaren skall klubba till sin mila, så att den hålles tät. Ett undantag från den regeln gives dock. Man bör nämligen aldrig klubba omedelbart framför elden. Detta skadar nämligen milan avsevärt mera än det gagnar densamma. Den blir nämligen mycket tungkolad, och kolaren kan även klubba sönder riset, som täcker milan. Därigenom kommer stybbet omedelbart på veden och en del kan till och med falla ned mellan veden. Detta om klubbningen gäller närmast kullen. Där elden har gått fram, ökas stybblagret och man klubbar till dess detta blir fast och tätt.

Utrivning av en mila.

Då milan har kolat färdig får den först stå orörd med täckta drag i ett par dygn. Därigenom avsvältnar den betydligt före utrivningen. Man kan ju även påskynda detta genom att slå vatten i milan, som förut är nämnt. Innan rivningen börjar, avlägsnas allt stybb, som täcker milans fot eller sida. Detta upplägges på den milan omslutande stybbring. Man bör även förse sig med tillräcklig mängd av vatten för att kunna släcka kolelden om sådan skulle utbryta. Dessutom behöves vatten för att avkyla de heta kolen. Om man har ett rikligt vattenställe intill kolbotten, är ju detta en stor fördel. Men om detta icke är förhållandet, måste man med häst framköra en tillräcklig vattenmängd.

De redskap som användas vid utrivningen benämnas vanligtvis utrivningskrok, harkla och kolgrep. Den förstnämnda består av ett träskäft i vars ände en järnkrok av en alns längd och tre fjärdedels tums tjocklek är fäst. Kroken är böjd så att den bildar

en nästan rät vinkel i förhållande till skaftet. Harklan består av en kam, i vilken ett antal pinnar och ett skaft äro fästade. Förr i tiden användes harklor, som voro helt och hållet gjorda av trä. Numera ha dessa trängts åt sidan av andra, där såväl kam som pinnar äro gjorda av järn. Kammens längd uppgår till omkring trettiofem centimeter. Pinnantalet varierar mellan sex och fjorton. Orsaken till denna stora skillnad är den, att man ibland vill ha endast stora kol och andra gånger åter endast små. Då kammarna i regel äro lika stora och man i sådan har sex pinnar (mot tolv eller fjorton i en annan lika stor kam), blir avståndet dem emellan mycket stort. En sådan harkla lämpar sig också endast åt större kol, emedan småkolen ej följa en sådan, utan fara emellan pinnarna och stanna kvar där de äro. Åt dessa användes i stället en tätpinnad harkla. I regel använder man därför vid utrivning båda sorterna. Det tredje redskapet, kolvgrepen, liknar i mycket en vanlig högrepen. Den har dock flera pinnar, ända till åtta och tio sådana. Varje pinne slutar icke i en spets utan är försedd med en liten kula. Pinnarna måste vara anordnade på detta sätt, emedan de i annat fall lätt spetsa kolen. Detta redskap ersätter i mycket en harkla. En med grep utrustad person hinner

i regel uträtta lika mycket som tvenne andra med harklor. Man bör vid utrivningen skilja på stora och små kol. Detta göres av flera orsaker. En orsak är den att småkolen förr avvalna och därför ej böra sammanföras med de ännu varma stora kolen. En annan orsak visar sig, då kolen skola lastas i kolvagnen. Då bör man nämligen i botten av denna ha småkol, och därpå de större. Handlar man omvänt, skall det visa sig, att de små kolen försvinna emellan de stora utan att det ökar nämnvärt i vagnen.

Där milan är som högst, börjas utrivningen. Detta göres av den anledningen, att kolhettan där är starkast och på grund därav behöver längre tid för att hinna avvalna. Kolvtaget börjar vid milans fot. Utrivskroken inhugges under kullstybbet och kolen rives ut. Stybblagret undermineras på detta sätt så att det till sist nedfaller och övertäcker de till nästa koltag kvarlämnade kolen. De kol som utrivs närmast foten dragas tillbaka till dess att kolvtaget eller schaktet erhåller den önskade storleken. Någon bestämd storlek på detta kan ej uppgivas. Det är beroende på huru pass avvalnad milan är. Är denna vid utrivningen mycket het, får ej kolvtaget göras större än två fot, men i annat fall betydligt större. Det finnes kolare, som i svala milor kunna taga ända till sex fots tag.

Då de utrivna kolen på detta sätt skola dragas tillbaka, användes harklor och grep. Med harklorna sorteras kolen och åtskiljas. På många ställen drages kolen tillbaka med harklorna. Detta går ju också jämförelsevis bra, men tager betydligt längre tid i anspråk än om man till detta använder kolgrep. När man från milans fot utrivit så mycket, att ett lämpligt koltag erhållits, följer man ej vidare efter botten utan lämnar det återstående till nästa koltag. Dessa ännu outrivna kol få nu tjäna som underlag åt de andra som utrivits. Men man förstår att detta underlager ännu är hett. Därför måste ett stybblager ligga utbrett däröver och skydda de kol, som ligga därpå. Nu kommer takstybbet till pass. Då utrivaren med kroken underminerar stybblagret och utrycker kolen, skall detta göras på så sätt, att stybbet nedfaller och övertäcker det heta kvarlämnade kollagret. Allteftersom man hinner högre upp på milan, lägges nu de utrivna kolen varv efter varv uppå densamma. På detta sätt fortsättes runt hela milan ända till dess man har uppnått mitten av densamma. Man måste nämligen gå runt om milan för att utriva kolen i samma riktning som veden är inrest.

Innan man får röra de utrivna kolen med harklor och grep, måste de i vanliga fall be-

gjutas med vatten. Endast i det fall att kolen äro absolut fria från hetta, kan man slippa undan detta. Det erfordras en rätt stor vana att kunna utföra släckningen. Man använder sig av ett vanligt vattenämbar, men man får ej helt burdus vända detta upp och ned. I stället skall man svänga till så att vattnet kastas i ett tunt lager över kolen. Kolare ha olika benämningar å detta släckande. En del kalla detta att »slå skinnvatten», andra åter ha givit det namnet »flatvatten» och så vidare. Göres denna första kolsläckning så som den skall, behöver man senare ej arbeta så mycket med eftersläckning. Att i onödan slå vatten på kolen är förkastligt. De suga nämligen till sig vattnet och bliva därav sura och tunga. Översköljning med vatten företages endast i det fall att kolen äro så heta, att det synes eller och då man hör, att det »spricker» i kolen.

För att arbetet med milans utrivning skall gå med god fart, bör det vara så organiserat, att var och en har sin syssla att sköta. I spetsen går utrivaren med sin krok. Vid sidan av honom eldsläckaren. Bakom dessa den eller de som sköta harklorna och så till sist den som skall flytta kolen längre tillbaka med kolgrep. Fortast går det för utrivaren. Han får nämligen ej riva loss mera kol än vad som hinner släckas och undan-

skaffas. I regel brukar därför den som fått denna uppgift även ha en harkla att sköta. Först river han med kroken, därefter lägges denna åt sidan, och han börjar sortera kol med harklan. Eldsläckaren behöver vanligtvis en eller två vattenhämtare till sin hjälp. De som sköta harklorna, måste urplocka alla bränder eller ofullkomligt kolade träd. Dessa böra helst läggas på en särskild plats.

Det finnes kolare som av bekvämlighets-skäl ej vilja bereda särskild kolplats utom botten. I stället läggas de utrivna kolen på stybbringen och strax inom densamma. Arbetet går visserligen mycket fortare i detta fall, men det obehagliga kommer senare. Orsaken till att arbetet går fortare är den, att man ej behöver bära ut kolen från botten till kolplatsen. Man använder sig endast av kolgrep och därmed kastas kolen från milan och på ringen. Den stora olägenheten yppar sig, då man skall lasta kolen i stigen. Man får nämligen då leta efter dessa i stybb och fördjupningar och den tid som vanns vid utrivningen förloras och mera till.

Vi nämnde något i det föregående om bränderna. Dessa erhålla av kolare olika benämningar. En del kalla dem för kol-skorpor, andra brandar och så vidare. Dessa okolade eller ofullständigt kolade träd måste

noga undanrödjas. På inga villkor borde de få följa med bland kolen. I det fall att milfoten varit dåligt eller icke alls risad, får man vara beredd på, att det yttersta vedlagret ej består av kol utan av bränder. Allra bäst är att borttaga dessa, innan utrivningen börjar. Man utser en plats utom botten och där samlas alla bränder, sedan de först blivit släckta. Om man av oförsiktighet eller ren vårdslöshet låter dessa följa med i kolhögen, kan därav åsamkas rätt stor förlust. Kolhettan sitter nämligen hårt fast i dessa. De kunna ligga rätt länge under en kolhop, innan elden blossar upp. Dessutom skola dessa efterkolas. Den som uppköper kol vill nämligen ha sådana, men icke bränder. Äro dessa icke samlade på en och samma plats, får kolaren dubbelt arbete med att plocka tillsamman dem.

Mest med bränder fås ur det så kallade bottenvarvet. (Så kallas det sista koltaget av milan). Elden går nämligen ej ända ned till botten, utan kvarlämnar en okolad knubb av en till flera fots längd. Dessa bränder äro heta endast i den övre änden. När allt kol är utrivet så att endast dessa knubbar återstå löstager man dem för att släcka elden. Man reser upp dem på en plats utom botten och vatten slås på knubbens övre ända. Det går ej att lägga bränderna

hur som helst i en stor hög och sedan övergjuta denna med vatten. Då kan lätt inträffa, att hela branden blir övergjuten utom den del där elden finns.

Sedan man utrivit ett varv eller koltag runt hela milan, skola kolen bortbäras. Kolplatsen skall vara iordningställd förut, så att man vid utrivningen endast har att bära dit kolen och urstjälpa dem där. Om man är god hjälp kan en person vara sysselsatt med detta, under det att de andra riva milan. Först tages då de kol, som blevo utrivna, då koltaget öppnades. Dessa ha nu hunnit bliva fullt avsvalnade. Ibland kan det ju inträffa, att de ännu äro varma. Man bör då icke sammanföra dem i alltför stora högar utan helst lägga dem i strängar. Om eld skulle utbryta, kan denna släckas betydligt lättare i sträng än i en hög. Man river då först av denna ett par meter framför eldhärden och därefter börjar man att släcka elden. Det kan ju tyckas som om det vore onödigt att riva strängen så långt från eldhärden. Men det är bättre att göra detta och hinna med arbetet, innan elden kommer, än att gå närmare eldhärden och bli tvungen att flytta sig. Sedan strängen är avriven, släckes elden. Man använder sig därvid av vatten eller ännu hellre av stybb. Med det senare medlet kan man mycket

lättare släcka elden genom kvävning än med vatten.

Då man skall bära kolen från botten och till kolplatsen använder man sig av så kallade

13. Utrivning av mila.

kolfat. Dessa bestå av en tresidig träram eller låda. Bräderna äro vanligtvis en tum tjocka och åtta till tio tum breda. Fatets storlek är något olika. Vanligen är det åtta eller tio decimeter brett och längden något

drygare än bredden. Som botten användes numera ett nät av järntråd. Förr gjordes denna av träribbor. De båda sidostyckena förenas med långsidan helst genom tappar. Den fjärde sidan lämnas öppen. På sidorna äro hål upptagna att gripa tag uti, då fatet skall bäras. Man vänder nu fatets öppna sida mot kolhögen och med en harkla fylles detsamma.

På senare tiden har man börjat använda ett nytt slags kolfat, påminnande om en vanlig bår. Det är också en kolbår, gjord så, att två män skola bära densamma. Först göres en ram eller stomme av trä. Denna skall vara två till två och en halv meter lång. Sidorna äro lutande så att man upp-till har en öppning på nära en meter men i botten betydligt mindre. Djupet bör vara närmare åtta decimeter. På sidorna, botten och gavlarna sättes träribbor eller järntråds-nät. Det senare är att föredraga, emedan fatet därigenom blir lättare och även starkare. Träribborna kunna lätt börja att avkola, då man bär ännu heta kol. Om man använder spjälor, böra dessa icke vara alltför breda. Därigenom följer en mängd av stybb med, och bärarna få en onödigt tung börda att bära.

Då kolen äro utburna, börjar kolvaktningen eller som kolare säga, kolaktningen. I kolen

finnes ännu rätt mycket av mil- eller kolhetta. På grund därav måste kolaren de första tolv till tjugufyra timmarna uppehålla sig på kol-platsen. Rikligt med vatten bör finnas i händelse av behov. Om en kolare för tidigt lämnar kolplatsen, kan kolhettan flamma upp. Inträffar då tillika ett blåsväder, dröjer det icke många minuter, förrän hela kolmassan är ett enda flammande bål. Att släcka en sådan eld är många gånger mera än vad en människa förmår. Enda medlet är att kasta stybb på bålet till dess att elden kvä-ves. Allra bäst är att vara i kolens närhet och giva dem en översköljning så fort en eldslåga uppenbarar sig. Som släckmedel kan man även använda sig av snö. Dock är ej detta så verksamt som vattnet. Detta silar sig emellan kolen ned till själva eld-härden och släcker denna. Denna eldsläck-ning gäller endast i detsamma elden visar sig. Då en kolkop brinner i ljusan låga an-vänder man endast stybb.

Då den första vakttiden gått till ända (de omtalade tolv till tjugufyra timmarna), kan kolaren för kortare stunder avlägsna sig från milan. Men oupphörligt måste han återvända för att tillse, att elden icke åstadkommer för-argelse. Först då tre dygn förflutit sedan milan utrevs, är all hetta försvunnen från kolen. Kol av olika slags ved behåller hettan olika

länge. Barrvedskol avsvälva och lämna hettan jämförelsevis fort, löv-ved däremot behåller densamma längre. Särskilt länge behålles hettan av aspkol.

Utrivning under det att milan kolar.

Äldre kolare vilja helst ha två eller tre milor att sköta samtidigt. Att ha endast en mila anse de vara ytterst långsamt. Men i sådana fall pläga många börja att utriva milan medan den ännu kolar för att slippa långsamheten. Förutsättningarna därtill är, att man har gott om tid och att vatten till eldsläckning finnes i närheten. Rivningen börjas på den sida av milan, som först kolat färdig. Med tillhjälp av ett så kallat kolspett¹ undersökes om veden är färdigkolad. Är detta fallet, kan man nämligen införa spettet utan svårighet, i annat fall hindrar veden detta. Man behöver ej befara att elden vänder om till ett färdigkolat ställe av milan. Den drages i stället av rymningarna till okolade ställen. Man följer nu elden och river ut kolen allt eftersom de bliva fär-

¹ Kolspettet består av $\frac{1}{2}$ tums järn och är mycket längre än ett vanligt spett.

digkolade. De bäras i ett kolfat till kolplattan. Man bör vara mycket försiktig så att man *icke* ihopblandar de senast utrivna kolen med förut utrivna. Allra bäst är det att ha en särskild plats för varje dag. Först sedan kolen legat åtskilda i tre dygn, kunna de sammanföras i större högar. Det har visat sig bliva tre å fyra stigar mera kol ur milor rivna på ovan nämnda sätt.

Bottnar, som förorsaka frät, och behandling av dessa.

Om en kolbotten ligger så lågt, att vatten samlar sig där, eller stiger upp från närliggande vattensamlingar, erfordras stor vaksamhet och försiktighet under kolningen. Så fort bottendrägen verka för starkt, uppstår »frät» i milan. I det föregående är omtalat, vad som menas med en sådan. Särskilt farligt är det att draga hettan från kullen och nedåt då den är som starkast eller då det är »brännhetta», som kolare säga. Man kan dock råka ut för nämnda obehag, fastän man har iakttagit den största försiktighet. Märker kolaren, att det i milan finnes frät, bör han fortast möjligt försöka förhindra dennas spridning, innan den vållat

alltför stor förlust. Om den (fräten) är i närheten av kanten (brynet) upptages ett stort draghål för att draga elden från fräten. Draget göres omkring en fot brett men nära dubbelt så långt. Ibland kan det då hända, att man på detta sätt kan få fräten stoppad och elden dragen till andra okolade delar av milan. Då kolaren märker, att milan är i olag, skall han undersöka, var felet är. Med tillhjälp av en klubba kan han lätt finna stället. Fräten åstadkommer nämligen ett stort tomrum inuti milan. Kolen frätes bort, och hålet blir större ju längre det får fortgå. Ibland kan flera stigar kol på detta sätt förintas. Ofta har hänt, att oförsiktiga kolare fallit ned i dessa glödande eldgropar och där bränts till döds. Så fort fräten öppnats, skall man förhindra densammas vidare spridning. Det lönar sig knappast att fylla groppen eller hålet med ved. Denna förtäres av fräten och underlättar densammas spridning. Det gives endast tvenne medel att fylla och stoppa den med. Det ena är surt stybb och det andra är rå alved. Det förstnämnda medlet medför den olägenheten, att det måste vara rätt stor mängd av detsamma, innan det hjälper. Men har man en gång fyllt fräten därmed, är man sedan säker om, att den icke mera går upp. Ännu bättre är emellertid alved. Om botten är av så-

dan beskaffenhet, att kolaren befarar frät i milan, bör han skaffa fram rå alved till milan. Styckena avkapas i längder om två fot. Endast de, som äro mycket grova, ituklyvas. Så fort fräten går upp (det händer ofta att den öppnar sig själv), fylles den med alveden. Fräthettan mäktar ej »smälta» dessa knubbar, utan vid rivningen av milan återfås de nästan oskadade.

Gamla vana kolare bruka med tillhjälp av sina luktorgan bedöma huru en mila går, om det är frät i densamma eller något annat fel. Detta lär man sig också rätt snart. De tre första dygnen efter tändningen avger milan en rök, som är från och till och med giftig. Denna »slår sig i halsen», som man säger, och retar till hostning. Så fort milan har »stökat över med slagningen», erhålles en helt annan rök, den egentliga milröken, vilken man utan alla obehag kan inandas. Blir det ett hål på milan, eller frät inuti densamma, återkommer den fräna röken med en tillsats av något bränt. Då »känner» kolaren, att fel finnes, vilket fortast möjligt måste lagas.

Brandstackar.

De i det föregående omtalade bränderna skola inresas i en s. k. brandstack för att omkolas. Man jämnar stybblagret mitt på

botten. Dock bör man se till, att det ej är för tunt stybblager. Hettan i dessa stackar blir nämligen så intensiv, att marken skadas därav, om ej ett tillräckligt skyddslager finnes. Om man vid utrivningen av det s. k. bottendraget skrapat undan för mycket stybb, får man nu i dess ställe ditfrakta sådant.

Man utväljer nu de grövsta bränderna. Dessa böra även vara av ungefär samma längd, omkr. en och en halv fot. Före inresningen skall man av dessa trava en tändtrumma. Först klyvas de då till lämplig tjocklek och sedan korstravas styckena så att en trumma med en fots hål erhålles. Längden bör vara som de längsta bränderna. Dessa resas emot trumman. Det första varvet med den kolade änden ned, men sedan omvänt. Vid andra varvets inresning gives bränderna en starkare lutning så att stybbet bättre skall stanna kvar. Då alla större bränder äro inresta, jämnas kullen med de mindre, så mycket som möjligt är. Om det är svårt att skaffa ris, kan man i dettas ställe använda sig av småkol. Man tager ett par fat av dessa och stjälper uppå kullen. Efter slutad kolning fås dessa tillbaka i oskadat skick.

Innan stybbningen företages, skall blockstöden resas. Dessa, som ju äro gjorda åt milor, äro nu för stora åt brandstacken.

Tvärträdet är så långt, att endast dess mitt kommer att vila mot stacken. Ungefär så som då man lägger en linjal på ett klot. För att stödet skall stå stadigt, lägges under de båda fria ändarna en brandknubb. I den öppning, som bildas mellan tvärträdet och stacken, stoppas ris. Uppå blocken stybbas nu runt om stacken. Även under dessa täckes med stybb. Dock bör man ej vara alltför

14. Nära utkolad brandstack.

ridd om det här och där bildas draghål. Dessa hjälpa nämligen till med att få stacken förr färdigkolad. Man bör vara försiktig så att man ej kastar stybb i tändtrumman. Därav uppstår obehag, då man skall tända stacken.

En torr brand sönderhugges så att tillräckligt med tändved erhålles. Därmed an-

tändes stacken i trummans botten och denna fylles med korta brandknubbar. Man väntar nu till dess att elden gripit omkring sig ordentligt och stjalper då ett fat småkol över tändtrumman (om man har ris använder man sådant) och övertäcker det hela med stybb. Brandstacken är redan i full kolning. Med ett spett eller en i ena änden spetsad stör upptages några hål på kullen så att denna blir först färdigkolad. Kolaren har nu endast att hålla efter med klubbningen.

Då kullen är färdigkolad, borttages blockstöden. Stybbet längst ned vid foten avlägsnas, ävenså mellan bränderna. Nu dröjer det icke lång stund förrän elden uppenbarar sig där. På en eller annan sida har nog bränderna redan kolat, men på andra delar av stacken fatta nu de okolade bränderna eld. Man låter dem brinna till dess att de gå ned som kol. Allteftersom man ser, att kolhettan fullgjort sitt värv och kolat bränderna, tilltappes dragen. Då nu hettan på alla ställen blir motad, går den inåt stacken, om där ännu finnes något okolat parti, i annat fall avtager den och stacken är färdig att utrivs.

En brandstack kolad på ovan beskrivna sätt är merendels färdig att utrivs efter tvenne dygn, om den så innehölle sex à sju stigar kol. Många kolare bruka, på grund

av felaktig metod, vara sysselsatta med en, två eller tre stigars brandstack ända till tio dygn. Ofta vid utrivningen av dessa påträffas t. o. m. bränder. I detta fall som så många andra blir förtjänsten minimal, då metoden är felaktig. Erfarenheten är här den bästa läromästaren.

Kolkoja.

På grund av att kolaren en längre tid måste uppehålla sig i milans närhet, måste han där också hava sin bostad. Ibland kan det ju inträffa, att bostad kan erhållas i en närliggande fibodstuga eller annan obebodd byggnad. Vanligtvis måste dock en så kallad kolkoja eller kolbod byggas. Platsen för denna utväljes omkring tolv meter ifrån milan. Tager man kortare avstånd än detta, kan kolaren bliva ossjuk. Den rök, som kommer ifrån milan under de tre första dygnen, är giftig, som vi ju även påpekade i det föregående. Dessutom stiger den ej uppåt, som rök i allmänhet, utan ringlar sig efter marken. Den äger även rätt stor genomträngningsförmåga, varför den lätt skaffar sig tillträde till kojan. Mången kolare har legat försänkt i sömn och överraskats av denna

rök. De ha därav blivit så sjuka, att de ej ha kunnat sköta sin mila på en tid.

Det är givet, att dessa bostäder kunna anordnas på flera olika sätt. På bergsslutningar är det rätt vanligt, att man väljer en plats, där en brant klippvägg erhålles som stöd åt kojans. Mot denna reses den andra väggen och gavlar inpassas. I många trakter gräves först en källarliknande grop och över denna lägges ett tak. Om man skall hava en bekväm koja, måste man i densamma mura en spis. Vanligtvis göres dessa öppna och liknande dem man förut använde, innan fyrspisar började användas. Ovanför spisen eller eldhärden göres ett rökfång, som avleder röken ut genom skorstenen. Skorstensmuren göres så, att den lutar något ifrån kojans, och så hög, att den räcker ett stycke ovanför taket. Om man så vill kan man, som skorstenens fortsättning, anbringa ett plåtrör eller ock en bottenlös hink. Vid murningen användes antingen tegelstenar eller ock lämpliga gråstensskivor. Som spjäll användes en brädlapp eller stenskarva, som lägges över rökhålet, sedan brasan är utbrunnen. Då man i regel håller till i skogen med kolningen, behöver man ju ej lida brist på byggnadsmateriel. Man ikullfäller så pass många träd, att tillräckligt med byggnadstimmer erhålles åt såväl väggar som tak. Längden på

kojan bör vara omkring fyra alnar och bredden närmare tre alnar. Kolkojans storlek är ju mycket beroende av, om därinne skall beredas plats för en eller flera personer. Upptrimningen av kojans sker på liknande sätt som man förut uppförde korsvirkehus. Vägarna lutas inåt, men taket behöver ej ha

15. Kolbotten med kolkoja (till vänster) till hälften nedgrävd i jorden.

spetsform utan mera avplanat. Vanligtvis består det av en flake eller också rundved. Om man ej vill göra sig besvär med att upp-tälja alla dessa stockar, för att kojans skall bliva tät, kan man sedermera övertäcka den med grästörv, jord eller stybb.

Inredningen är enkel. I mindre kolkojor brukar man ha en brits eller sovplats, som

upptager nära tre fjärdedelar av kojans längd. Denna göres på så sätt att ett par stockar lägges tvärs över kojan ungefär en aln från golvet. Uppå dessa lägges bräder eller klivna träd i kojans längdriktning. Spisen eller eldstaden har sin plats vid ena gaveln och närmast denna, där gaveln och långsidan mötas, finnes dörröppningen. Numera göres dock vanligtvis tvenne mindre sovplatser, en vid vardera långsidan, åtskilda av en gång. Dessa äro ju betydligt bekvämare och även mera hygieniska än de förutnämnda. För övrigt gäller vid uppförandet av koja samma regel som vid annat byggande: ju mera man tänker sig för och beräknar, ju mindre får man att ångra och önska förändrat.

»Synnerligen praktiskt och överskådligt uppställt. — uppfyller högt ställda anspråk» — »den mest fullständiga för sitt ändamål, som står att uppbbringa», se där några framstående fackmäns omdömen om

Timmerkuberaren

av A. BERNH. ERICSON

För rundvirke i $1\frac{1}{4}$, $1\frac{1}{2}$, $3\frac{3}{4}$ och $1\frac{1}{1}$ tums mått. 2:dra uppl. Pris i impregnerat klotb. kr. 3.50. I varje bokhandel.

A. V. Carlsons Bokförlags-Aktiebolag
Stockholm.

INNEHÅLL.

	Sid.
Kolveden	5
Kolbottens iordningställande, uppmätning och bopälens resning.....	7
Milans inresning	14
Risning och stubbning.....	18
Tändning och kolning	24
Mila tänd på den lägsta sidan	30
Mila tänd vid foten	36
Mila tänd uppå vedändarna och i milans mitt	39
Varmkolning	40
Mila tänd i mitten och botten	44
Ribbmilor.....	48
Utrivning av en mila	53
Utrivning under det att milan kolar	64
Bottnar, som förorsaka frät, och behandling av dessa	65
Brandstackar	67
Kolkoja	71

Plats för blyertsanteckningar.

Plats för blyertsanteckningar.

Handwritten text in cursive script, possibly a signature or name, appearing on the right page of the notebook. The text is faint and difficult to decipher, but appears to be written in two lines. The first line ends with a horizontal underline, and the second line also ends with a horizontal underline.